

CSÁNYI VILMOS

A kutyák szőrös gyerekek

BEVEZETŐ

Bukfenc és Jeromos című könyvem második kiadása 2005-ben jelent meg, követték angol, német, olasz, szlovák, orosz nyelvű kötetek is. Ennek a kiadásnak ugyan más a címe, de a tartalmat illetően támaszkodik a régiekre, természetesen kiegészítve az újabb kutatások eredményeivel. Négy-öt éve jelentős fordulat következett be az általam elindított kutyaetológia tudományos megítélésében. Az etológusok az emberhez ilyen szorosan kötődő állatot, mint a kutya nem tartottak alkalmasnak etológiai vizsgálatokra. Hol van itt a természetes környezet? – kérdezték. Én viszont munkatársaimmal együtt úgy gondoltam, hogy az embert is lehet etológiai eszközökkel vizsgálni, hiszen kialakult a humánetológia, akkor miért ne lehetne kutyaetológia is?

Új szemléletet elindítani egy tudományágban sohasem könnyű feladat, az első években a szakfolyóiratok egyszerűen nem hitték el a kísérleti eredményeinket, de nem adtuk fel, és négy-öt éve megváltozott a helyzet. Külföldi laboratóriumokban átvették módszereinket, sikeresen megismételték a kísérleteket, és ma már a tudományos közösség is elhiszi, hogy egyben s másban a kutya az emberre hasonlít. 2009. augusztus 8-án az egyik legkiválóbb amerikai tudományos folyóirat hosszú interjút közölt az ELTE Etológiai Tanszéke munkatársaival, és megállapították, hogy sikerült elindítanunk a kognitív etológia egy új ágát, amely a kutyák gondolkodását vizsgálja. Az interjút kísérő, eredményeinket is értékelő cikkben kiváló magatartás-kutatók, M. Tomasello és J. Kaminski hangsúlyozták a kutyákban és a kisgyerekekben fellelhető hasonlóságokat. *A kutyák szőrös gyerekek* tehát nemcsak hangzatos cím, kutatási eredmények támasztják alá.

Időközben én magam abbahagytam a tudományos kutatásokat, de a Tanszék Miklósi Ádám kollégám vezetésével sikeresen dolgozik az MTA, az OTKA és az Európai Unió pénzügyi támogatásával. Ha valakit a tudományos eredmények részletesebben érdekelnek, olvassa

el az ő könyvét is (Miklósi Ádám: *A kutya: viselkedése, evolúciója és kogníciója*. Budapest, 2010, Typotex).

Ebben a könyvben is esik szó majd az etológiai kutatásokról, de van benne sokféle érdekes anekdota, történet a kutyák, elsősorban az azóta eltávozott Bukfenc és Jeromos életéből, „akik” elindították ezeket a vizsgálatokat. Hálám, köszönetem, tiszteletem elsősorban nekik szól.

Nógrád, 2012

Csányi Vilmos

I. KÉT, KÜLÖNBÖZŐ ELME SZÖVETKEZIK

Mint rövidesen kiderül, az ember több tízezer év óta él együtt egy különös, szociális ragadozóval, a farkasból lett kutyával. Az együttélés hosszú ideje alatt nagyon sok ismeretet halmoztunk fel a kutyákról. Ezek egy részét jól megírt gyakorlati kutyakönyvekben olvashatjuk, más részét a szájról szájra terjedő elbeszélések, anekdoták, hiedelmek őrzik, és csak egészen kicsi hányaduk került be a tudományos szakirodalomba. Ha az ember belenéz a kutyákról szóló gyakorlati vagy elméleti munkákba, azt látja, hogy nagyon sokat írnak a kutya tenyésztéséről, tartásáról, kiképzéséről, az egyes fajták tulajdonságairól, de a viselkedésükről, a kutyaelme működéséről alig tudhatunk meg valamit. Az ELTE Etológiai Tanszékén körülbelül tizenöt éve kezdtünk foglalkozni a kutyaelme vizsgálatával, amely azóta sokak által sikeresen művelt szakterülete lett az etológiának.

Miért ilyen későn jelent meg a kutyaetológia?

Az etológusokat sokféle szempont vezérli, amikor a vizsgálatra kiszemelt állatfajokat kiválasztják. A szempontok általában ellentétpárokban érvényesülnek. Jó, ha az állatot könnyű elérni, de az is nagyon jó, ha távoli, egzotikus vidékeken él, és nagyon nehéz megfigyelni, mert akkor kevesen foglalkoznak vele, úttörő megfigyeléseket lehet végezni. Jó, ha a kiválasztott állatnak viszonylag egyszerű az idegrendszere, de az is alkalmassá teszi tudományos kérdések megválaszolására, ha az idegrendszere a legfejlettebbek közé tartozik, még jobb, ha közeli rokonunk. Nem utolsó szempont az sem, hogy az előttünk járók mennyit foglalkoztak a kiszemelt fajjal. Ha sokat, az azért jó, mert akkor már sok mindent

tudunk róla, és nem kell a legegyszerűbb dolgok megfigyelésével bíbelődni. Persze, az is megfelelő, ha alig foglalkoztak vele, mert akkor minden, amit megfigyelünk, újdonság a tudomány számára.

Nos, a kutya e feltételek alapján egymaga testesíti meg az ellentétpárokat, és a kialakult hiedelmek szerint igen kiváló, egyben tökéletesen alkalmatlan alanya az etológiai megfigyeléseknek. A kutya közöttünk él, természetes környezete az emberi társadalom, ebből következően könnyen elérhető, de igen nehéz megfigyelni, mert tanulmányozása céljából a legvadabb dzsungelbe, a családi otthonba kell behatolni. Emlős lévén, idegrendszere meglehetősen fejlett, de fejlettsége nem éri el az emberszabású majmokét. Állandóan velünk van, de még távolról sem rokonunk. A kutató etológusok vonakodásához valószínűleg az is hozzájárul, hogy a vadon élő állatok viselkedésében aránylag kicsi az egyedi változatosság. E szabály alól két kivétel van: az egyik maga az ember, a másik a kutya. A változatosság oka nemcsak az, hogy sok száz, valamennyire genetikailag is különböző kutyafajta van, hanem az is, hogy a kutyák egyedi fejlődésük során nagymértékben befolyásolhatók tanúlással, tanítással, fegyelmezással, szokások kialakításával.¹

A kutatónak hagyományosan két fő vizsgálati lehetőséget kínál az etológia. Az első az állat viselkedésének természetes környezetben történő alapos megfigyelése. A kutya az ember közvetlen környezetben él, ha családi kutya, de igen szorosak a kapcsolatai az emberrel akkor is, ha munkakutya vagy egyszerű házőrző. A megfigyelés terepe tehát igen változatos. Aki kutyaetológiát akar művelni, annak a humánetológiában is némi jártasságra kell szert tennie, no meg a pszichológiában, mert a kutya viselkedését csak a vele kapcsolatban álló emberek viselkedésével együtt lehet értékelni, tehát új, különleges módszerekre van szükség. Nálunk az vált be, hogy a családi kutya a gazdájával együtt vesz részt a kísérletben.

Az etológus másik lehetősége, hogy félig vagy teljesen mesterséges, laboratóriumi környezetben vizsgálja az állatot. A kutya esetében szóba sem jöhet, hogy állatházban tartsuk az állatokat, és időnként egyet

¹ Ezért senki se csodálkozzon, ha az ezután következő fejezetekben bemutatott viselkedési példákhoz hasonlót a saját kutyájánál esetleg sohasem észlelt. Mint minden gazda, úgy minden kutya is egyéniség.

kiemelve valamilyen kísérletet vagy megfigyelést végezzünk. Az elkülönített kutya rövid idő alatt lelki beteg lesz, és alkalmatlan bármiféle viselkedéssel kapcsolatos vizsgálatra. Az együtt tartott kutyák pedig féltékenyen figyelik a történéseket, és megint csak akadályozzák a tárgyilagos vizsgálatokat. Egy alkalommal az egyik állatvédő szervezet közös kifutóban tartott kutyáival végeztünk kötődési vizsgálatokat, emiatt ugyanazt a kutyát többször egymás után kellett megfigyelésre kivezetni a többiek közül. Gyorsan kiderült, hogy versengeni kezdenek a kiemelésért, figyelik egymást, és amelyiket többször vettük ki, azt visszatérését követően kemény agresszióval büntették. A kutyák nem szeretik a kivételezést.

Ebben a könyvben az olvasó sokféle adatot talál. Megtalálja azoknak az etológiai természetű vizsgálatoknak az eredményeit, amelyeket munkatársaimmal végeztünk, továbbá mások nem feltétlenül etológiai szemléletű, de mindenképpen tudományos vizsgálatainak adatait. Szó lesz azokról a megfigyelésekről is, amelyeket magam végeztem a saját kutyáimon, ezek természetesen egyedi megfigyelések, tudományos értékük abból adódik, hogy gondosan ellenőrzött kísérleteket tervezhetünk a segítségükkel. Végül közreadok néhány, első kézből származó anekdotát azok közül, amelyekről azt gondolom, hogy jól kiegészítik mondanivalómat. A kutyaelméről alkotott elképzeléseimet tekintsek hipotézisnek, olyan tudományos elméletnek, amelynek igazolása a jövő kutatásainak feladata. De itt és most ez a véleményem, és igyekszem a legjobb tudásom szerint alátámasztani. Tudományos érdeklődésű olvasóim a könyv vége felé találnak egy hosszú fejezetet arról, hogyan lehet az állati elmét tudományosan vizsgálni, és milyen buktatói vannak az ilyen munkának. E buktatók természetesen az én elméletemre is leselkednek. Ezért ne engedjen az olvasó a csábításnak, ne higgye, hogy a kutya pontosan olyan, amilyenek én látom.

Ez a bevezető szöveg pontosan azonos az első kiadásával, de örömmel jelenthetem, hogy a kutya kutatásaink nyomán egy teljesen új tudományterület jelent meg: a kognitív etológia, amelynek kiemelt területe lett a kutyaelme etológiai és pszichológiai vizsgálata, amelyet világszerte sokan elkezdtek művelni, és természetesen az ELTE Etológiai Tanszékének munkatársai a vezetői ennek a területnek. Egyre többen elfogadják azt a korai elképzelésünket, hogy a kutya egyben s másban hasonlít az